

Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΑΠΙΣΤΙΑΣ

Τοῦ κ. ANTOINE VERGOTE, Ὁμοσ. Καθηγ. τῆς Ψυχολογίας
τῆς Θρησκείας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Λουβραίν (Βέλγιο)

Ὁ συνάδελφός μου καὶ φίλος Καθηγητῆς κ. Σταυρόπουλος ποῦ μοῦ ἔκανε τὴν τιμὴ νὰ με καλέσει ἐξ ὀνόματος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, μοῦ ζήτησε ρητὰ νὰ σὰς μιλήσω γιὰ τὴν ψυχολογία τῆς ἀπιστίας. Ἀναμφίβολα μοιάζει παράδοξο νὰ πραγματεύεσαι τὸ θέμα τῆς ἀπιστίας στὰ πλαίσια τῆς ψυχολογίας τῆς θρησκείας. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη ἢ προσωπικῆ μου τοποθέτηση παρουσιάζει κάποια πρωτοτυπία. Ὁ κύριος Σταυρόπουλος τὴν ἐκτιμᾷ καὶ συμφωνεῖ μαζί μου ἐν προκειμένῳ. Νομίζω πὼς αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποῦ μοῦ πρότεινε τὸ εἰδικὸ τοῦτο θέμα. Τὸν εὐχαριστῶ γι' αὐτό.

Στὸ πρῶτο μέρος τῆς ὁμιλίας μου, θὰ παρουσιάσω τὶς ἀρχὲς ποῦ διέπουν, κατ' ἐμέ, τὴν ψυχολογία τῆς θρησκείας καὶ δικαιώνουν τὴν προσωπικῆ μου ἔποψη. Στὸ δεύτερο μέρος θὰ περιγράψω τὴν ἀπιστία καὶ θὰ παρουσιάσω ὀρισμένα στοιχεῖα ψυχολογικῆς ἐρμηλείας τῆς.

I. Ἀρχὲς οἱ ὁποῖες διέπουν τὴν ψυχολογία τῆς θρησκείας

1. Οὐδετερότητα

Ἡ ψυχολογία τῆς θρησκείας εἶναι μία ἐμπειρικὴ ἐπιστῆμη τοῦ ἀνθρώπου. Παρατηρεῖ τὶς σχέσεις τῶν ἀτόμων πρὸς τὴ θρησκεία μετὰ τὴν βοήθεια τεχνικῶν (μερικῶς κατευθυνομένων συνεντεύξεων, κλιμάκων στάσεων κ.λπ.). Ἐπιχειρεῖ στὴ συνέχεια νὰ ἐξηγήσει τὰ παρατηρούμενα γεγονότα μέσω ψυχολογικῶν παραγόντων. Ἡ ψυχολογία τῆς θρησκείας δὲν εἶναι οὔτε εἶδος φιλοσοφίας οὔτε θεολογία. Δὲν ἐκφέρει λοιπὸν κρίση γιὰ τὸ ἀληθές ἢ ὄχι τῆς θρησκείας. Ἐὰν παρατηρούσαμε, ἐπὶ παραδείγματι, ὅτι ἡ πλειονότητα τῶν ἀνθρώπων δὲν πιστεύει σὲ προσωπικὸ Θεό, δὲν θὰ δικαιούμασταν νὰ συμπεράνουμε ἐξ αὐτοῦ τὸ ἀληθές αὐτῆς τῆς πίστεως. Δὲν κάνουμε ψυχολογία με σκοπὸ νὰ καταφέρουμε νὰ γνωρίσουμε τὴ θρησκευτικὴ ἢ τὴ φιλοσοφικὴ ἀλήθεια. Ἡ ψυχολογία τῆς θρησκείας ἔχει, ὠστόσο, στόχο νὰ γνωρίσει καὶ νὰ κατανοήσει τοὺς ἀνθρώπους. Δὲν εἶναι λοιπὸν ποιμαντικὴ ψυχολογία. Ἡ ποιμαντικὴ ψυχολογία εἶναι κλάδος τῆς θεολογίας, ποῦ χρησιμοποιοῖ τὴν ψυχολογία τῆς θρησκείας, μετὰ σκοπὸ νὰ καταρτίσει τοὺς κανόνες τῆς

χριστιανικῆς μόρφωσης ἀνάλογα μετὰ τὶς διαφορὰς ἡλικίες, τὶς διαφορὰς περιστάσεις τῆς ζωῆς καὶ τὰ ιδιαίτερα προβλήματα ποῦ θέτουν τὰ ἄτομα.

Ἡ ἀρχὴ τῆς οὐδετερότητας προσκρούει σὲ δύο τάσεις. Ἀπ' τὴ μιὰ μεριά ὀρισμένοι πιστοί, ἀκόμα καὶ θεολόγοι, νομίζουν ἐνίοτε ὅτι ἡ ψυχολογία μπορεῖ καὶ ὀφείλει νὰ ἀποδείξει ὅτι ὁ ἀνθρώπος εἶναι φύσει θρησκευτικὸ ὄν καὶ ὅτι ἡ ἀπιστία ὀφείλεται ἀπλὰ σὲ ἔλλειψη μιᾶς φυσικῆς ικανότητας ἢ σὲ διαστροφή, ἄρα σὲ κάτι τὸ παθολογικόν. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, μιὰ μεγάλη μερίδα ψυχολόγων, ἀκόμη καὶ ψυχολόγων τῆς θρησκείας, δὲν εἶναι πιστοὶ (οὔτε χριστιανοί, οὔτε ἔβραιοι) καὶ ἀρκετοὶ ἀνάμεσά τους βλέπουν στὴν ἐπιπολάζουσα ἀπιστία τῆς Δύσεως τὴν ἀπόδειξη, ὅτι ὁ σύγχρονος ἀνθρώπος ἔχει μεγαλύτερη ψυχολογικὴ ὀριμότητα.

Κατ' ἐμέ, μόνον ἡ τήρηση οὐδετερότητας τῆς ψυχολογίας σέβεται τὶς ἰδιάζουσες ἀρμοδιότητές της. Ἡ ψυχολογία δὲν ἐξηγεῖ τὴ θρησκεία καθεαυτὴν καὶ δὲν ἀποδεικνύει ὡσαύτως τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ, οὔτε τὴν παρέμβασή του στὸν κόσμον. Μιὰ σύγκριση μπορεῖ νὰ ρίξει φῶς στὴν ἀρχὴ τῆς οὐδετερότητας καὶ τῆς περιορισμένης ἀρμοδιότητος: ἡ ψυχολογία τῆς γλώσσας δὲν ἐξηγεῖ τὴ γλώσσα καθεαυτὴν, ἀλλὰ μελετᾷ τὸν τρόπο μετὰ τὸν ὁποῖο οἱ ἀνθρώποι κάνουν τὴ γλώσσα κτῆμα τους καὶ τὴ μιλοῦν στὴν πράξη.

2. Ἡ ἀπιστία ὡς ἀντικείμενο τῆς ψυχολογίας

Ἡ χρῆση τοῦ ἀρνητικῆς ὄρου ἀ-πιστία δὲν ἐμπεριέχει στὴν ψυχολογία καμμιά ἀρνητικὴ ἀξιολογικὴ κρίση. Ὁ ὄρος αὐτὸς πράγματι ἀποκτᾷ τὸ νόημά του μέσα σὲ ἓνα εἰδικὸ θρησκευτικὸ καὶ πολιτισμικὸ χωρὸν.

Ἡ ψυχολογία τῆς θρησκείας ἔχει ὡς ἀντικείμενο τῆς τῆς θρησκείας, ὅπως αὐτὴ βιώνεται ἀπὸ τὰ ἄτομα ἄς ποῦμε: τὴν ὑποκειμενικὴ θρησκεία (τὴ θρησκεία τῶν ὑποκειμένων). Τὰ ἐν λόγῳ ὑποκειμενά μετέχουν πάντα σὲ μιὰ μορφή ὀρισμένης θρησκείας (χριστιανικῆς, ἰουδαϊκῆς, μωαμεθανικῆς κ.λπ.), ἢ ὁποῖα περιλαμβάνει ἓνα σύνολο πεποιθήσεων, λειτουργικῶν τύπων, ἠθικῶν ἀρχῶν, κεμένων καὶ εἰκονογραφικῶν συμβόλων. Πλὴν, τὸ χαρακτηριστικὸ τῶν βιβλικῶν

θησκειών συνιστά τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι θησκειές «ἐξ ἀποκαλύψεως». Αὐτὲς οἱ θησκειές κηρύσσουν («εὐαγγελίζονται») τὸ Θεό, ὁ ὁποῖος ἔγινε γνωστὸς ὡς προσωπικὸς Θεὸς διὰ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἕνα Θεὸς ποὺ παρεμβαίνει στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας. Αὐτὲς οἱ θησκειές, καὶ ἰδιαίτερα ἡ χριστιανικὴ, ἐρείδονται στὴν εἰς Θεὸν πίστη: «πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν», εἶναι ἡ χαρακτηριστικὴ χριστιανικὴ ἔκφραση, ποὺ δὲ συναντάμε οὔτε στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, οὔτε στὸν Ἰνδουισμό, οὔτε στὸν Σιντοϊσμό...

Τὸ νὰ πιστεύεις σ' ἕνα Θεό, ὁ ὁποῖος, σύμφωνα μὲ τὴ θησκειά τῆς Βίβλου, ἀποκαλύφθηκε καὶ ἔδρασε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, σημαίνει νὰ πάρεις θέση προσωπικὴ. Μία θέση στὰ πλαίσια προσωπικῆς σχέσεως μὲ ἕνα προσωπικὸ Θεό. Ἔτσι, ὅπως σὲ κάθε προσωπικὴ σχέση, ἡ γνήσια χριστιανικὴ πίστη περνάει συχνὰ ἀπὸ ἀμφιβολίες, στιγμὲς κρίσης, ξεπεράσματα κρίσεων καὶ ἐμβαθύνσεις. Ἡ προσωπικὴ πίστη μοιάζει μὲ τὴν ἱστορία μιᾶς ἀγάπης. Τὸ νὰ μελετήσουμε ἀπὸ ἀποψη ψυχολογικὴ τὴ χριστιανικὴ θησκειά, σημαίνει λοιπὸν νὰ μελετήσουμε ὑπάρξεις ποὺ βρίσκονται στὴ διπολικότητα πίστη - ἀπιστία.

Ἐνα μικρὸ παράδειγμα γιὰ νὰ δώσουμε τὴν εικόνα αὐτοῦ τοῦ πράγματος. Τὸ άτομο Χ πιστεύει στὸ Θεὸ ὡς πατρικὴ πρόνοια. Ὅταν ἡ σύζυγός του πέσει βαρεῖα ἄρρωστη, προσεύχεται στὸ Θεὸ μὲ τὴν πεποίθηση ὅτι ὁ Θεὸς θὰ ἐπέμβει πρὸς θεραπεία τῆς συζύγου του. Ὅταν ἐκεῖνη πεθάνει, ἐπαναστατεῖ ἐνάντια στὸ Θεό. Ἡ πίστη του διέρχεται κρίση. Δὲ μπορεῖ πιά νὰ πιστεύει σ' ἕνα Θεὸ τέτοιον ποὺ τὸν εἶχε φανταστεῖ. Γιατί μοῦ τὸ ἔκανε αὐτὸ ὁ Θεός μου, ἔλεγε κάποιος, διανοούμενος ὡστόσο. Ἡ κρίση μπορεῖ νὰ βρεῖ δύο διεξόδους: ἢ ἀπορρίπτει χωρὶς πολλὰ - πολλὰ τὸ Θεὸ τῆς χριστιανικῆς του πίστεως, ἢ μεταβάλλει τὴν ἐρμηνεία τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος ἀναφορικὰ μὲ τὸ Θεὸ ὡς πατρικὴ πρόνοια.

Γιὰ νὰ ἀσκήσουμε ὀρθὰ τὴν ψυχολογία τῆς θησκειᾶς στὸ χριστιανικὸ ἔθνος ἢ σ' ἕνα ἔθνος ἐπηρεασμένο ἀπ' τὸ Χριστιανισμό, πρέπει λοιπὸν νὰ ἔχουμε ἐπαρκὴ γνώση τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἀκόμη καὶ ἀν προσωπικὰ εἴμαστε ἄπιστοι. Δυστυχῶς, διαπιστώνω ὅτι πολλοὶ ψυχολόγοι ποὺ κάνουν ἐρευνες ψυχολογίας τῆς θησκειᾶς, δὲν ἔχουν παρὰ παχυλὴ γνώση τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Κατασκευάζουν ὡς ἐκ τούτου ψυχολογικὲς ἐρμηνευτικὲς ὑποθέσεις, ὡσὰν νὰ ἔκαναν ψυχολογία τοῦ ἀλόγου καὶ νὰ σκέπτονταν ἔτσι: «ἐὰν ἐγὼ ὁ ἴδιος ἦμιον ἀλογο...». Ἐνα ἀπὸ τὰ σοβαρότερα λάθη, γιὰ παράδειγμα, συνίσταται στὸ γεγονός ὅτι δὲν ἀναγνωρίζουν πῶς ἡ πίστη εἶναι ἀξεδιὰ-

λυτα προσωπικὴ σχέση καὶ ἀποδοχὴ ἑνὸς κάποιου περιεχομένου (τοῦ «Πιστεύω»), καὶ ὅτι οἱ δύο αὐτὲς ὄψεις συνδέονται μεταξύ τους μὲ ἕνα λεπτὸ καὶ ποιητικὸ τρόπο. Τὰ ἀποδιδόμενα στὸ Θεὸ ὀνόματα: πρόνοια, κριτής, πατέρας... εἶναι στοιχεῖα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ποὺ συνιστοῦν ἐξίσου τὴ βάση βιωματικῶν σχέσεων.

Ἡ διπολικότητα πίστη - ἀπιστία εἶναι συνεπῶς χαρακτηριστικὸ τῆς χριστιανικῆς θησκειᾶς. Δὲν τὴν συναντοῦμε ταυτόσημη σὲ ἄλλες θησκειές.

Στὴ σύγχρονη Δύση αὐτὴ ἡ διπολικότητα κυριαρχεῖ στὸ ἔθνος τῆς θησκειᾶς ἀλλ' ἀκόμη καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐπανελημμένα οἱ ἐρευνητές ἔδειξαν, ὅτι ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν δυτικῶν (πάνω ἀπὸ 80%) ὁμολογοῦν ἀκόμα πῶς «πιστεύουν ὅτι ὑπάρχει Θεός». Ἀλλὰ οὔτε τὸ 40% ὁμολογεῖ πίστη σὲ μιὰ ζωὴ πέραν τοῦ τάφου. Καὶ ὅπωςδήποτε ὄχι στὴν ἀνάσταση τῶν σωμάτων. Καὶ ἂν συνεχίσουμε τὴν ἐρευνα μὲ συνεντεύξεις ἢ μὲ εἰδικὰ ἐργαλεῖα παρατηροῦμε ὅτι μεγάλη μερίδα αὐτῶν ποὺ λένε «πιστεύω ὅτι ὑπάρχει Θεός», δὲν πιστεύει σὲ προσωπικὸ Θεό. Αὐτὴ ἡ παρατήρηση δείχνει, ὅτι οἱ ἄνθρωποι τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ ἔχουν βαθύτατα σημαδευτεῖ καὶ διαπλασθεῖ ἀπ' τὴ χριστιανικὴ θησκειά. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, προκειμένου γιὰ τὴ θησκειά, ἔχουν κατὰ νοῦν τὸ βιβλικὸ μονοθεῖσμὸ καὶ ὄχι τὸν ἀρχαῖο πολυθεῖσμὸ ἢ τὸν ἀνιμισμὸ, ὅπως συμβαίνει ἀκόμα στὴν Ἰαπωνία. Ἀπ' αὐτὴ τὴ θησκειά ποὺ διαμόρφωσε τὸ πνεῦμα τους, διατηροῦν τὴ λέξη «Θεός», ἀλλὰ τῆς ἀφαιροῦν συχνὰ τὸ ἰδιάζον χριστιανικὸ τῆς περιεχόμενου. Μία μειονότητα ἀπορρίπτει ἀκόμη καὶ τὴ λέξη καὶ δηλώνεται ἄθεη, προσθέτοντας ἐνίοτε ὅτι διατηρεῖ ὡστόσο μιὰ κάποια θησκειτικὴ διάθεση. (Συνεχίζεται)

Μία ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα ἔκδοση ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΙΚΕΣ ΛΑΤΡΕΙΕΣ

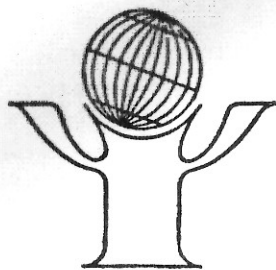
**Ἄπειλή γιὰ τὸν ἄνθρωπο, τὴν κοινωνία
καὶ τὸν πολιτισμὸ μας.**

**Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος
κ. Χριστοδούλου.**

Ποιὲς εἶναι αὐτὲς οἱ σατανιστικὲς, καταστροφικὲς λατρεῖες; Πῶς δοῦν στὴν Ἑλλάδα; Τί πρέπει νὰ κάνετε καὶ τί νὰ ἀποφεύγετε ἐσεῖς καὶ τὰ παιδιά σας, ὥστε νὰ μὴ παγιδευθῆτε σ' αὐτὲς;

Στὶς 64 σελίδες τῆς ἐκλαϊκευμένης αὐτῆς μελέτης, ἐξ ὀλοκλήρου σὲ τετραχρωμία καὶ μὲ πλῆθος φωτογραφίες, δίδονται πειστικὲς ἀπαντήσεις.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΑΠΙΣΤΙΑΣ*

Τοῦ κ. ANTOINE VERGOTE, Ὁμοτ. Καθηγ. τῆς Ψυχολογίας
τῆς Θρησκείας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Λουβραίν (Βέλγιο)

3. Ψυχολογικὴ ἐξήγηση

Στὴ διάξευξη πίστη - ἀπιστία, ἡ ἀπιστία δὲν εἶναι ἀπλᾶ ἡ ἀπουσία μιᾶς χριστιανικῆς πίστεως, ὅπως αὐτὸ μπορεῖ νὰ συμβαίνει στοὺς λεγόμενους πρωτόγονους πολιτισμούς, ὅπου δὲν ἔχουν ἀκόμη εἰσχωρήσει οὔτε ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς, οὔτε τὸ χριστιανικὸ μήνυμα. Σ' ὁλόκληρη τὴν εὐρωπαϊκὴ ἱστορία, ἡ ἀπιστία τὶς περισσότερες φορὲς εἶναι μιὰ ἀρνητικὴ στάση ἔναντι τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Θὰ ἦταν λοιπὸν λάθος νὰ νομίζουμε ὅτι μόνο ἡ πίστη μπορεῖ νὰ ἀποτελεῖ ἀντικείμενο τῆς ψυχολογίας. Ἐντούτοις, μ' αὐτὸ τὸν τρόπο σκέπτονται συχνὰ οἱ ψυχολόγοι τῆς θρησκείας. Ἐτσι ὁ S. Freud ἐπιχειρεῖ νὰ ἐξηγήσει γιατί οἱ ἄνθρωποι εἶναι πιστοί. Ἀλλὰ κρίνει λογικὸ τὸ νὰ μὴ πιστεύει κάποιος ἡ ἀπιστία θάταν λοιπὸν μιὰ τοποθέτηση, ἡ ὁποία δὲν ἀποτελεῖ ἀντικείμενο ψυχολογικῆς ἀνάλυσης. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ εἶναι διπλᾶ ἐσφαλμένη κατ' ἐμέ. Ἀφενὸς, ἡ θρησκευτικὴ πίστη καὶ ἡ θρησκευτικὴ πράξη μπορεῖ νὰ μελετηθοῦν, ἀλλὰ δὲν μποροῦν δίχως ἄλλο νὰ ἐξηγηθοῦν ἀπ' τὴν ψυχολογία· διότι ἡ πίστη προϋποθέτει ἕνα ὑπόβαθρο ποὺ δὲν εἶναι ψυχολογικῆς φύσεως: τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ ἔργο του καὶ τὴν ἐπίδρασή του, ὅπως αὐτὴ μεταδόθηκε ἀπ' τὴν κοινότητα τῶν πιστῶν. Ἀφετέρου, ἡ ἀπιστία, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἀπλῆ ἄγνοια, εἶναι πάντα μιὰ ἀρνητικὴ τοποθέτηση, πού, ὅπως ἡ πίστη, ἔχει τὰ λογικὰ τῆς ἐπιχειρήματα καὶ ἐπίσης τοὺς λόγους τῆς, ποὺ ἔχουν νὰ κάνουν μὲ τὴν ψυχολογία τῆς προσωπικότητας.

Οἱ λόγοι τῆς ἀπιστίας γενικὰ δὲν εἶναι καθαρῶς ψυχολογικοί. Ὑπάρχουν πάντα ὀρθολογικὰ ἐπιχειρήματα γιὰ ν' ἀρνηθεῖ κανεὶς τὴν πίστη στὸ μήνυμα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἱστορικὴ κριτικὴ τῆς Ἀγ. Γραφῆς καὶ τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ, ἡ σύγκριση ἀνάμεσα στὶς θρησκείες, τὰ ἐπαίσχυντα ἐπεισόδια στὴν ἱστορία τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ νέα κοσμολογία καὶ ἡ ὑπόθεση ἐνσυνείδητης ζωῆς σὲ ἄλλους πλανῆτες, οἱ θεωρίες οἱ σχετικὲς μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ζωῆς... εἶναι ὡστόσο ἐπιχειρήματα ποὺ μποροῦν κάλλιστα νὰ κάνουν κάποιον ν' ἀμφιβάλλει γιὰ τὴν ἀλήθεια τοῦ χριστιανικοῦ μηνύ-

ματος, ποὺ μποροῦν μάλιστα νὰ στηρίξουν τὴν πεποίθηση ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἐδράζεται σὲ αὐταπάτες. Ἐτσι οἱ ἄπιστοι μποροῦν νὰ δικαιώσουν τὴ θέση τουζμὲ ἀντικειμενικὰ τεκμήρια. Καὶ ὅμως, ἂν παρακολουθήσουμε τὶς συνεντεύξεις μὲ ἀπίστους, ἀντιλαμβανόμαστε πολὺ γρήγορα ὅτι ἡ τοποθέτησή τους δὲν εἶναι οὔτε ἀπλᾶ οὔτε νηφάλια (ὀρθο)λογικὴ. Ἀκριβῶς, ὅπως καὶ οἱ πιστοί, ἀντιδρῶν συναισθηματικά, μὲ κάποιο πάθος, μερικὲς φορὲς μὲ πολὺ πάθος. Πολλοὶ ἐκφράζουν ἀπέχθεια, περιφρόνηση, ἐνίοτε μίσος. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ πίστη, ἡ ἀπιστία δὲν εἶναι συνεπῶς μιὰ ψυχρὴ τοποθέτηση.

Τὸ νὰ ποῦμε ὅτι ὑπάρχουν λόγοι συναισθηματικοί, εἶναι σὰν νὰ λέμε ὅτι αὐτοὶ οἱ λόγοι εἶναι λίγο - πολὺ ἀσυνείδητοι. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν σημαίνει: παθολογικοί. Ἡ προσπάθεια τῆς ψυχολογίας εἶναι λοιπὸν νὰ κάνει χρῆση τῶν μέσων ποὺ ἄγουν τὰ πρόσωπα στὸ νὰ ἐκφράσουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ποὺ δὲν ἔχουν ἴσως ποτὲ ἀκόμα ἐκφράσει, ἐπειδὴ δὲν τὸ εἶχαν πραγματικῶς συνειδητοποιήσει. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἡ ψυχολογία ἐργάζεται εἰς βάθος· δὲν ἰκανοποιεῖται μὲ τὸ νὰ ζητᾶ ἀπλᾶ τὴν γνώμη.

Θὰ ἀναφέρω δύο παραδείγματα, παρμένα ἀπὸ τὸ χῶρο μου, γιὰ νὰ φωτίσουμε τὸν ἀσυνείδητο χαρακτήρα τῶν λόγων. Ὅταν ρωτοῦμε τοὺς ἀνθρώπους σὲ μιὰ ἔρευνα, ἂν τοὺς ἀπασχολεῖ ὁ θάνατος, ὑπάρχει πάντα μιὰ μερίδα ποὺ λέει ὄχι. Ὅμως, ἐὰν τοὺς ὑποβάλουμε σ' ἕνα τέστ μὲ προβολὴ στεροβοσκοπικῶν (ταχύτατων) κινηματογραφικῶν εἰκόνων, παρατηροῦμε ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ λένε «ὄχι, ὁ θάνατος δὲ μὲ ἀπασχολεῖ», εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀσυνείδητα ἄγχονται περισσότερο ἀπ' τὴν ἰδέα τοῦ θανάτου. Ἄλλο παράδειγμα. Μὲ τοὺς συνεργάτες μου ἔχω κάνει ἔρευνες ψυχολογίας τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἀπιστίας σὲ πολλοὺς χώρους. Στὰ ἄτομα ποὺ δηλώνουν λίγο - πολὺ πιστά, δὲν ἔχουμε συναντήσει ποτὲ δυσκολίες σὲ ὁποιαδήποτε ἔρευνα, ἀκόμα καὶ σὲ περιπτώσεις προβληματικῶν τέστ τῆς προσωπικότητας, ὅπως τὸ Rorschach καὶ τὸ Szondi. Ἀκόμα καὶ οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ μοναχὲς τῶν ἀποκεκομμένων μοναστηριῶν δὲν παρουσίασαν ἀντίσταση. Ἀντίθετα τὰ ἄτομα ποὺ δηλώνονται ἄθεοι, ἤξεραν βέβαια νὰ δικαιολογήσουν ὀρθολογικὰ τὶς πεποιθήσεις τους· ἀλλ' ἀρνοῦνταν κατὰ

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 41 τοῦ ὑπ' ἀρ. 2 τεύχους.

κανόνα να υποβληθούν σε μία καθαρά ψυχολογική έρευνα. Έρμηνεύω αυτή την παρατήρηση ως ακόλουθως. Οί πιστοί, μέσα απ' όλη τους την παιδεία και τη θρησκευτική τους συγκρότηση, γνωρίζουν και αποδέχονται ότι συναισθηματικοί λόγοι αποτελούν μέρος των λόγων της πίστεως και πώς αυτοί οί λόγοι είναι συχνά αμφίρροποι: οί λόγοι αυτοί στηρίζουν την πίστη και ταυτόχρονα υπάρχει κίνδυνος να της γίνουν πρόσκομμα. Οί πιστοί τὸ δέχονται και επιθυμούν να διδαχθούν. Οί περισσότεροι άπιστοι, αντίθετως, λόγω της παιδείας τους, της προσωπικής τους ιστορίας και του περιβάλλοντός τους, είναι πεπεισμένοι ότι οί λόγοι τους είναι καθαρά όρθολογικοί, απαλλαγμένοι από κάθε ψυχολογική επίδραση' αντίστέκονται σε κάθε πιθανή αμφισβήτηση αυτής της πεποίθησής τους. Μπορούμε άναμφίβολα να προωθήσουμε περαιτέρω την έρμηνεία: άρνούνται να υποβληθούν στην ψυχολογική έρευνα γιατί αισθάνονται άπειλούμενοι απ' την ψυχολογία της άπιστίας, κατά τον ίδιο τρόπο που άλλοτε όρισμένοι πιστοί αισθάνονται άπειλούμενοι απ' την ψυχολογία της θρησκευτικής πίστης. Σημειώστε ότι δέν τους κατηγορώ για άνεπιτιμότητα. Η άνεπιτιμότητα είναι υπόθεση ήθικη, όχι ψυχολογική.

Για να τελειώνω αυτό τὸ πρώτο μέρος της óμιλίας μου, θα ήθελα να υπογραμμίσω τις έπιφυλάξεις μου, άναφορικά με μια βεβιασμένη χρήση της ψυχολογίας της θρησκείας και της άπιστίας, που κάνουν οί θρησκευτικοί παιδαγωγοί και οί θεολόγοι και οί ιερείς. Καθώς δέ γνωρίζω τίποτα για τις αντίληψεις και τις πρακτικές που επικρατούν εδώ, θα μιλήσω ώσαν να άπευθυνόμουν σε ένα βελγικό, γαλλικό ή άμερικάνικο κοινό. Έντυπωσιάστηκα συχνά απ' τὸ γεγονός ότι κάνουν ένα πολύ όρθολογικό «μεταβολισμό» της ψυχολογίας όσον άφορά δεδομένα πολύ προσωπικά, όπως στην περίπτωση της ψυχολογίας της θρησκείας, της ψυχολογίας της σεξουαλικότητας ή της κλινικής ψυχολογίας. Ο παιδαγωγός, ό ποιμένας ή ό κλινικός ψυχολόγος, μπορεί να μπει στον πειρασμό να δημιουργήσει την εξήγησή του και να την κοινοποιήσει στον άλλο με την άκόλουθη σκέψη: όταν θα τον έχω ενημερώσει πλήρως, θα καταλάβει και θα είναι ελεύθερος να δράσει διαφορετικά. Θα μπορούσε έτσι να πει κανείς, σε κάποιον: δέν τολμάς να πιστέψεις στον Θεό γιατί φοβάσαι την κρίση του Θεού. Πλήν όμως, κι αν άκόμη αυτό είναι εν μέρει άληθές, κι αν άκόμη είναι πολύ σημαντικό γι' αυτό τὸ πρόσωπο, τὸ να δράσουμε έτσι, δέν βοηθάει ψυχολογικά τὸ εν λόγω πρόσωπο' αντίθετα μάλιστα: θα σκληρύνει τὴ στάση του. Άς μὴ ξεχνάμε, ότι οί άσυνείδητοι συναισθηματικοί λόγοι είναι ένσωματωμένοι στην προσωπικότητα και κανείς δέν αλλάζει χωρίς να κάνει όλόκληρη σταδιακή εργασία πάνω στον εαυτό του.

II. Η άπιστία και οί λόγοι της

1. Η ψυχολογική έννοια της αντίστασης

Στον πολιτισμικό μας χώρο, ή μεταστροφή στην χριστιανική πίστη είναι σχεδόν πάντα μακρά και δύσκολη διαδικασία. Η ψυχολογική άνάλυση αυτής της διαδικασίας φωτίζει πάρα πολύ καλά την ψυχολογία της άπιστίας, διότι στη διάρκεια της μεταστροφής, οί λόγοι για τὸς όποιους άρνεϊται κανείς τὸ κάλεσμα της πίστεως επιβάλλονται έναργέστατα στη συνείδηση και ό μεταστραφείς μπορεί συνεχώς να τὸς εκφράσει με σαφήνεια. Όμως, αυτό που έντυπωσιάζει στις μαρτυρίες των μεταστραφέντων, είναι ότι πριν τὴ μεταστροφή τους στο χρονικό διάστημα των άναζητήσεων και των άμφιβολιών τους, έχον τὸ αίσθημα ότι ή πίστη συνεπάγεται άπώλεια της έννοιας του ανθρώπου. Η πίστη τους φαίνεται πὸς είναι θυσία της άνθρωπότητάς τους. Θα πρέπει να έξετάσουμε τὸ συγκεκριμένο περιεχόμενο αυτού του αίσθήματος. Άλλά προηγουμένως θα ήθελα να εκθέσω τὴ γενικότερη φύση του. Αὐτὴ ή κρίση φέρνει στο νοῦ εκείνο που ό Άπόστολος Παῦλος γράφει στην πρὸς Ρωμαίους Έπιστολή, κεφ. 7, όπου υπαινίσσεται σαφέστατα τὴν προσωπική του έμπειρία μεταστροφής. Η άνευ πίστεως ζωὴ μοιάζει άληθινή ζωὴ' ή πίστη θεωρεϊται θάνατος, γράφει ό Άπόστολος Παῦλος. Κατ' αυτόν, μόνο εν των ύτέρων βλέπουμε ότι πριν εϊμασταν νεκροί και πὸς ή πίστη είναι ζωὴ άληθινή. Όταν έγινε πιστός, αισθανόταν ευτυχισμένος και ταυτόχρονα δοκίμαζε φρίκη για τὴ θρησκεία στην όποία εϊχε μεταστραφεί. Διαβάζω: «ή κατάσταση ένδς ανθρώπου που τὸν ξεριζώνουν άπότομα από τὸ πετσί του για να τὸν βάλουν σε ένα ξένο σώμα, μέσα σε έναν άγνωστο κόσμο, είναι ή μόνη σύγκριση που θα μπορούσα να βρω, για να εκφράσω αὐτὴν τὴν κατάσταση πλήρους άποδιοργάνωσης... Αὐτὴ ή αντίσταση κράτησε 4 χρόνια...». Κι αὐτὴ ή αντίσταση εκφραζόταν επίσης με αὐθόρμητα αίσθήματα περιφρόνησης, ντροπής — δέν τολμοῦσε να όμολογήσει πὸς εϊχε γίνει πιστός —, άκόμα και μίσους.

(Συνεχίζεται)

ΜΟΔΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ

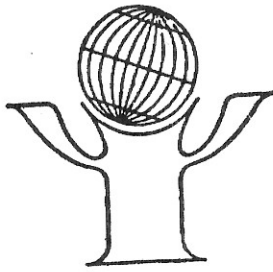
* Μ. Δανέζη - Στρ. Θεοδοσίου, ΑΣΤΡΟΛΟΓΙΑ: Θρησκεία ή Έπιστήμη;

* Άλ. Μ. Σταυροπούλου, Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ.

* Νικ. Θ. Μπουγάτσου, Η ΡΥΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑΣ. Όρθόδοξη και Έλληνική άποψη.

* Γεωργίου Σωτηρίου, ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ, οί θεόπνευστοί κήρυκες του λόγου.

Έκδόσεις ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΑΠΙΣΤΙΑΣ*

Τοῦ κ. ANTOINE VERGOTE, Ὁμοτ. Καθηγ. τῆς Ψυχολογίας
τῆς Θρησκείας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Λουβραίν (Βέλγιο)

Σημειῶνω ὅτι, ὅπως καὶ ἄλλοι μεταστραφέντες, ὁ Claudel χρησιμοποιεῖ αὐθόρμητα τὸν ὄρο ἀκριβῶς ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Freud γιὰ νὰ χαρακτηρίσει τὸ φράγμα ποὺ ὀρθώνουν οἱ νευρωτικοὶ ὥστε νὰ ἐμποδίσουν τὴν πρόοδο τῆς θεραπείας: τὸν ὄρο ἀντίσταση. Φυσικά, δὲν λέω πὼς ἡ ἀπιστία εἶναι νευρώση. Ὑπάρχουν ἀπιστίες ποὺ εἶναι παθολογικῆς φύσεως, ὅπως καὶ καταστάσεις πίστεως ποὺ εἶναι νευρωτικῆς. Ἄλλὰ δὲν ἐννοῶ νὰ κάνω ἐδῶ κλινικὴ ψυχολογία. Ἐντούτοις ἡ σύγκριση μὲ τὴν κλινικὴ ἐμπειρία μπορεῖ νὰ μᾶς κάνει νὰ καταλάβουμε καλύτερα διαδικασίες τῆς ὁμαλῆς ψυχολογίας, τῆς μὴ - παθολογικῆς. Πλὴν ὁμως, κάθε θεραπευτὴς παρατηρεῖ, πὼς ὅποιος ὑποφέρει ἀπὸ νευρώση ἐπιθυμεῖ νὰ γιαιτρευτεῖ. Καὶ ὁμως, τελείως ἀντιφατικὰ μὲ αὐτὸ τὸν πόθο καὶ μὲ τὴ νοημοσύνη του, τὴ στιγμή ποὺ πλησιάζει τὴν θεραπεία ἀντιστέκεται καὶ δὲν προοδεύει πλέον· καμμιά φορὰ ἡ νευρώση ἐπιδεινώνεται πρὸς στιγμήν. Ἔχω παρατηρήσει προσωπικὰ ἕνα ἀνάλογο φαινόμενο σὲ ἄτομα κατὰ τὴν διαδικασία μεταστροφῆς τους. Περιμένα νὰ κάνουν ἕνα ἀκόμη βῆμα, ὥστε νὰ ξεπεραστοῦν ὅλα τὰ προβλήματα. Καὶ ξαφνικὰ διαπιστώνω μία βίαιη ἀντίθεση, οἶονεὶ ἐκρηξὴ τάσεων καὶ ἐπιχειρημάτων ἐχθρικών πρὸς τὴν πίστη. Ἐπειτα κάνουν τὸ βῆμα. Καὶ αὐτὸ ποὺ μὲ ἐντυπωσίασε: τὸ κάνουν μὲ ἐμπιστοσύνη καὶ μὲ φόβο καὶ τρόμο. Ἡ μεταστροφή ἀπαιτεῖ λοιπὸν μακρόχρονη ἐργασία πάνω στὶς ἀντιστάσεις. Ὁ μεταστραφείς ὀφείλει νὰ μεταβάλλει τοὺς συνήθειες καὶ αὐθόρμητους τρόπους τοῦ σκέπτεσθαι, τοῦ κρίνειν, τοῦ ἀξιολογεῖν. Πρέπει τὸ ἄτομο νὰ ἀλλάξει αὐτὸ ποὺ τοῦ ἔχει γίνει δεύτερη φύση. Θὰ χρησιμοποιῶσα γιὰ τὴν ἐργασία αὐτὴν τὸν εὐγλωττο ὄρο ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Freud γιὰ τὴν ψυχολογικὴ ἐργασία πάνω στὶς ἀντιστάσεις: **Durcharbeitung**, ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ ἀποδώσουμε μὲ τὸ νεολογισμό: **διὰ-πόνηση (perlaboration)**.

Αὐτὸ ποὺ ἀντιστέκεται στὴ μεταστροφή εἶναι τὸ «ἐγώ», δηλ. ἡ προσωπικότητα ἔτσι ὅπως αὐτὴ διαμορφώθηκε μέσα ἀπὸ ἐπαναλαμβανόμενες ἐπὶ ἔτη ἐσωτερικὲς πεποιθήσεις καὶ μέσα ἀπὸ δεσμοὺς κοινότη-

τας σκέψεως καὶ ἀξιών μὲ τοὺς ἄλλους. Τὸ νὰ πρέπει ν' ἀλλάξεις ἐκ βαθέων ὅλα αὐτά, μοιάζει μὲ ἀπώλεια τῆς προσωπικότητάς σου· ἕνας θάνατος, κατὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο (Ρωμ. 7): ἕνα ξεριζώμα ἀπ' τὸν ἑαυτό σου, λέει ὁ Claudel. Ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος μεταφέρει καὶ ἀναλύει τὴν ἴδια ἐμπειρία στὶς Ἐξομολογήσεις, τὴν αὐτοβιογραφία του ὡς μεταστραφέντος.

Ὁ ἀπιστος ποὺ διαβάσει θρησκευτικὰ κείμενα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας ἢ μιάς κεντροαφρικανικῆς θρησκείας, δὲν αισθάνεται νὰ τὸν καλεῖ κάτι καὶ μπορεῖ νὰ διατηρήσει ἐναντι τῶν θρησκειῶν αὐτῶν μιὰ στάση οὐδέτερη, ἀπόμακρη καὶ εὐμενῆ. Τὰ κείμενα ὁμως τοῦ Εὐαγγελίου ἢ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἶναι «κηρυγματικά»· κάνουν ν' ἀκούγεται ἕνα κάλεσμα ποὺ δὲν σ' ἀφήνει ἀδιάφορο, ὅταν καλεῖσαι νὰ τοῦ δώσεις τὴν προσοχή σου.

Ὅταν ἀκούω ὀρισμένους ἱερεῖς νὰ μιλοῦν μὲ ἀπολογητικὸ τρόπο γιὰ τὴν καλὴ εἶδηση (εὐ-αγγέλιο) ποὺ ἡ Ἐκκλησία ἀναγγέλλει στὸν κόσμο μοῦ φαίνεται καμμιά φορὰ λιγάκι ἀφελές. Δὲν ἀμφισβητῶ ὅτι πρόκειται γιὰ χαρούμενη εἶδηση. Ὅμως αὐτὴ ἡ ἔκφραση μποροῦσε περισσότερο ἄμεσα νὰ γίνει κατανοητὴ ἀπὸ Ἰουδαίους πιστοὺς, ὅπως ὁ Συμεὼν στὸ ναό, ἐπίσης δίχως ἄλλο ἀπὸ τοὺς ποιμένες τῆ νύχτα τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, δηλ. ἀπὸ Ἰουδαίους ποὺ περιμένα μὲ λαχτάρια τὴν ἔλευση τοῦ ἀναμενόμενου Μεσσία. Προκειμένου γιὰ τοὺς σύγχρονους ἀπιστους, ὅπως ἄλλοτε γιὰ τὸν ἱερὸ Αὐγουστίνο, πρέπει πρὶν ἀπ' ὅλα ν' ἀνακαλύψουν τὸ Θεὸ καὶ νὰ ὑπερπηθήσουν τίς ἀντιστάσεις ἐναντι σ' αὐτὸ ποὺ μοιάζει ἐπικίνδυνο, ἀπειλητικὸ μήνυμα. Ἄλλοι πολιτισμοὶ παρουσιάζουν ἀναμφίβολα λιγότερες ἀντιστάσεις ἀπὸ τὸ δικό μας. Ἔχω κατὰ νοῦν τὴν Ν. Κορέα· μόνο στὴ Σεοὺλ ὑπάρχουν τόσες χιλιάδες μεταστραφέντων ὥστε ἡ Ἐκκλησία δυσκολεύεται νὰ τοὺς μορφώσει ἐπαρκῶς.

Ἡ ψυχολογία τῆς μεταστροφῆς ἐπιβεβαιώνει λοιπὸν καὶ κάνει ἀπτή τὴν ἰδέα ποὺ πρότεινα, ὅτι δηλαδή ἡ ἀπιστία δὲν εἶναι κατὰ βάθος ἀπλή θρησκευτικὴ ἀδιαφορία. Κάτω ἀπ' τὴ φαινόμενη ἀδιαφορία, ὑπάρχει συναισθηματικὴ ἀντίσταση, στὴν ὁποία συμφύρονται τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ λόγου καὶ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων.

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 63 τοῦ ὑπ' ἀρ. 3 τεύχους.

Ἡ ἀντίσταση εἶναι θετική δύναμη κατὰ τὸ ὅτι ἐπιδιώκει ἓνα θετικό στόχο, δηλαδή τὴ διαφύλαξη τοῦ ἐγὼ ἀπ' αὐτὸ πὸν θεωρεῖ ὡς ἀπειλητικό. Εἴμαστε ὑποχρεωμένοι λοιπὸν νὰ ἀναλύσουμε αὐτὸ πὸν τὸ ἐγὼ τοῦ ἀπίστου θεωρεῖ ὡς ἀπειλητικό, αὐτὸ πὸν, στὴν συγκεκριμένη πίστη, ἀξιολογεῖ ὡς ἀρνητικό γιὰ τὸν ἴδιον καὶ ἔναντι τοῦ ὁποίου ἀμύνεται.

2. Αἷτια ἀντιστάσεως

Βασίζόμενος σὲ ἐμπειρικές ἔρευνες καὶ σὲ γραπτὰ ἀπίστων, πιστῶν πὸν ἀμφιβάλλουν καὶ μεταστραφέντων, θὰ διακρίνω ὀρισμένα αἷτια ἀντιστάσεως στὸ κάλεσμα τῆς πίστεως. Ἐννοεῖται αὐτὸ πὸν θὰ πῶ δὲν ἰσχύει στὸν ἴδιο βαθμὸ γιὰ ἄλλες χώρες ἔξω ἀπὸ τὸ Βέλγιο, τὴ Γαλλία, τὴν Ὀλλανδία ἢ τὴν Ἀγγλία.

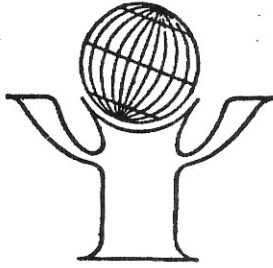
2.1. Ὑπεράσπιση τῆς αὐτονομίας τοῦ κόσμου.

Ἡ ἰδέα ἐνὸς Θεοῦ ὁ ὁποῖος παρεμβαίνει στὸν κόσμο καὶ στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία, ἀποτελεῖ ἰδιαίτερο πρόβλημα γιὰ πολλοὺς τῆς ἐποχῆς μας, ἐν πάσῃ περιπτώσει στὶς χώρες πὸν ἀνέφερα. Ἄλλοτε αὐτὴ ἡ ἰδέα δὲν ἀποτελοῦσε πρόβλημα· ὁ κόσμος θεωροῦνταν οἰονεὶ μονίμως διαποτισμένος ἀπὸ ὑπερφυσικές δυνάμεις, θεϊκές ἢ δαμονικές. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ὅμως τῆς διαμόρφωσης μιᾶς ἐπιστημονικῆς ἀντίληψης, ὁ κόσμος νοεῖται ὡς σύνολο ὀργανωμένο καὶ κλεισμένο στὸν ἑαυτό του. Δὲν πιστεύουν πιά, ὅτι ὁ Θεὸς παρεμβαίνει γιὰ νὰ ἀλλάξει τὴν πορεία τῶν πραγμάτων, ὅπως τὸ κλίμα, τοὺς γήινους κραδασμούς, τὴν πορεία τῶν πλανητῶν καὶ τῶν κομητῶν. Ἡ ἐξέλιξη τῆς ζωῆς διέπεται ἀπὸ ἐνδομενεῖς (ἐνδοκοσμικούς) νόμους καὶ ἀπὸ τὴν τύχη· μὰ ὁ Θεός, λένε, δὲν ἔβαλε οὔτε τὸ δαχτυλάκι του γιὰ νὰ δημιουργήσῃ τὸν ἐγκέφαλο καὶ τὸ ἀνθρώπινο ὄν. Κάνουν ἐπίσης κριτική μελέτη τῶν βιβλικῶν κειμένων καὶ καταλήγουν στὸ συμπέρασμα, ὅτι πρόκειται γιὰ κείμενα πολὺ ἀνθρώπινα, πλήρη φαντασιακῶν παραστάσεων περὶ θεῶν παρεμβάσεων. Ταυτόχρονα, κοινωνικά καὶ πολιτικά κινήματα ὠθοῦν ὥστε νὰ ἀπελευθερωθοῦμε ἀπὸ τὴν ἡγεμονία τοῦ κλήρου στὴ ζωὴ τῆς διανόησης, στὰ πανεπιστήμια καὶ στὰ σχολεῖα καὶ στὴν πολιτικὴ διοίκηση. Μ' ἄλλα λόγια: θέλουν νὰ ἐκκοσμικεύσουν τὸ κράτος, νὰ χωρῖσουν ἐκκλησία καὶ κοινωνία, νὰ ἐξασφαλίσουν τὰ ὑπολείμματα τῆς βιβλικῆς θεοκρατίας. Περιγράφω χωρὶς νὰ κρίνω. Ἐτοῖ δημιουργήθηκε τὸ πνευματικὸ κίνημα πὸν ὀνομάζεται «δεῖσμός», ἀρχικὰ στὴν Ἀγγλία, ἔπειτα στὴ Γαλλία καὶ τὴ Γερμανία. Συχνὰ διατηροῦν κάποια στοιχεῖα τοῦ βιβλικοῦ μονοθεϊσμοῦ, μὰ ἀρνοῦνται τὴ θρησκευτικὴ αὐθεντία τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν βιβλικῶν κειμένων, τὴ θεία ἀποκάλυψη

καὶ ὀλόκληρη τὴ χριστιανικὴ δογματικὴ (σάρκωση καὶ ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ). Αὐτὸ πὸν ἔχει σημασία γιὰ τὴν ψυχολογία τῆς ἀπιστίας, εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ κίνημα αὐτὸ ἐμφορήθηκε ἀπὸ ἓνα πάθος: τὸ θριαμβικὸ αἶσθημα ν' ἀπελευθερωθεῖ ὁ ἀνθρώπος ἀπὸ σκοταδιστικῆς ἐξαρτήσεως αἰώνων. Ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει στὸ σημεῖο αὐτὸ μὰ παθιασμένη ἀντίθεση ἀπέναντι σὲ θρησκευτικῆς αὐθεντίας ὀπισθοδρομικές καὶ αὐταρχικές κάποιες φορές. Ἄλλὰ τὸ οὐσιώδες δὲ βρῖσκεται ἐκεῖ. Εἶχαν καὶ ἔχουν τὴν πεποίθηση ὅτι ἐκεῖνο πὸν δημιούργησε τὶς ἐν λόγω ὑπερφυσιοκρατικές (supernaturalistes) φαντασιώσεις, ἦταν ἡ διανοητικὰ καὶ συναισθηματικὰ παιδικὴ κατάσταση τῆς ἀνθρωπότητας. Αὐτὸ τὸ κίνημα ἄσκησε θετικὴ ἐπίδραση στὴ θεολογικὴ σκέψη καὶ στὴν ποιμαντικὴ. Οἱ Ἐκκλησίες μπόρεσαν μὲ περισσότερη σαφήνεια νὰ διακρίνουν καὶ νὰ διαχωρῖσουν ὅ,τι εἶναι φυσικῆς τάξεως καὶ ὅ,τι εἶναι τάξεως «ὑπερφυσικῆς». Ἐπισημαίνω μόνο ὀρισμένα στοιχεῖα τὰ ὁποῖα, στὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἐπικυρώθηκαν ἐπιτυχέστατα ἀπὸ τὴ Β' Βατικανὴ Σύνοδο: κατάφαση τῆς ἀρχῆς τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, ἀναγνώριση τῆς συμβολῆς τῶν φυσικῶν καὶ ἀνθρωπολογικῶν ἐπιστημῶν στὴν ἐξήγηση φαινομένων ἐκ πρώτης ὄψεως καθαρὰ ὑπερφυσικῶν, ὅπως: τὰ θαύματα, τὰ ὀράματα, οἱ ἐμφανίσεις θεῶν προσώπων. Ἡ πίστη λοιπὸν ἐξαγνίστηκε μέσα ἀπ' τὴν κρίση τοῦ δεῖσμοῦ.

Ὅμως αὐτὸ τὸ κίνημα προοδευτικὰ καὶ ἔντονα διαπότισε τὸ πνεῦμα καὶ τὴν συναισθηματικότητα τῶν συγχρόνων μας. Ἡ πλειονότητα τῶν πληθυσμῶν μᾶς δηλώνει ὅτι πιστεύει στὸ Θεό. Ἄν ὅμως παρατηρήσουμε πιὸ βαθειά, καταλήγουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς πὸν δηλώνουν πιστοὶ εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον δεῖστες. Ὁ Χριστὸς εἶναι γι' αὐτοὺς θρησκευτικὴ προσωπικότητα ὅπως ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Βούδδας. Ὁ Θεὸς εἶναι γι' αὐτοὺς δύναμη μᾶλλον ἀπρόσωπη, πὸν δρᾷ στὴ φύση κατὰ τρόπο ἐνδοκοσμικό. Αὐτὸ πὸν ὀνομάζουμε ἀποκάλυψη εἶναι γι' αὐτοὺς ἰδιάζουσες θρησκευτικῆς ἐμπειρίες πὸν πραγματώνουν ἀνθρώποι ἐνὸς ὀρισμένου πολιτισμοῦ. Ὁ κοντόφθαλμος καὶ ἀλαζονικός ὀρθολογισμὸς ἀνήκει γενικὰ στὸ παρελθόν. Ἀναγνωρίζουν ὅτι ὑπάρχει μυστήριο στὴν ἐντυπωσιακὴ δομοσυγκρότηση τοῦ κόσμου, τοῦ ἀτόμου, τοῦ ζῶντος ὀργανισμοῦ καὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Καὶ εὐχαρίστως ἀποδίδουν τὸ ὄνομα τοῦ «Θεοῦ» σ' αὐτὸ τὸ μυστήριο. Ἄλλὰ, ὅπως ὁ Einstein, ἀρνοῦνται νὰ ἀναγνωρῖσουν στὸ θεῖο αὐτὸ μυστήριο τὴν ταυτότητα ἐνὸς προσωπικοῦ Θεοῦ.

(Συνεχίζεται)

Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΑΠΙΣΤΙΑΣ*

Τοῦ κ. ANTOINE VERGOTE, Ὁμοσ. Καθηγ. τῆς Ψυχολογίας
τῆς Θρησκείας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Λουβραίν (Βέλγιο)

Ὁ προσωπικὸς Θεὸς εἶναι ὁ Θεὸς ποὺ λέει: «ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν» ἀπευθυνόμενος στὸν ἄνθρωπο· εἶναι στὴν συνέχεια ὁ Θεὸς ποὺ μιλάει καὶ δρᾷ μέσω ἑνὸς ἀνθρώπου, τοῦ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Πλὴν ὅμως, ἡ ἰδέα ἑνὸς προσωπικοῦ καὶ παρεμβατικοῦ Θεοῦ βιώνεται ὡς ἐμπλέκουσα μία παρεϊσφρῶση στὸν κόσμον, μιὰ παρεϊσδύση ποὺ καταστρέφει τὴν εἰκόνα τοῦ κόσμου, τὴν ὁποία δημιούργησε ἕνας πολιτισμὸς αἰῶνων καὶ μὲ τὴν ὁποία αἰσθάνεται ἀλληλέγγυος ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος. Ἀντιτιθέμενοι σ' αὐτὴ τὴ θρησκευτικὴ πίστη οἱ ἄνθρωποι ὑπερασπίζονται λοιπὸν τὴν αὐτονομία τοῦ κόσμου καὶ ἔτσι ὑπερασπίζονται ἐξίσου τὴν προσωπικὴ τους ταυτότητα. Αὐτὸ μπορούμε νὰ τὸ ἐκφράσουμε καὶ μὲ ἀρνητικὲς διατυπώσεις: αὐθόρμητα ἀρνοῦνται αὐτὸ ποὺ τοὺς φαίνεται νὰ εἶναι ἀπώλεια πολιτισμικῆς ταυτότητας καὶ ὑποτροπὴ στὶς παρωχημένες μαγεῖες. Μερικοὶ λένε ἀπερίφραστα, ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ θεωρητικὴ ἀντιμαχία μεταξὺ ἐπιστημῶν καὶ χριστιανικῆς πίστεως, ἀλλὰ γιὰ ψυχολογικὴ σύγκρουση.

Οἱ παρατηρήσεις αὐτὲς εἶναι σημαντικὲς γιὰ τὴν ποιμαντικὴ ψυχολογία. Ἡ καθαυτὴ ψυχολογία δὲν ἔχει οὔτε ποιμαντικὴ προοπτικὴ οὔτε στόχο νὰ κάνει κριτικὴ τῆς θρησκείας. Ἀπευθυνόμενος, ὡστόσο, στὴ Θεολογικὴ Σχολή, μπορῶ ὅπωςδήποτε νὰ ἐπιτρέψω στὸν ἑαυτό μου νὰ κάνει μερικὲς προτάσεις ποιμαντικῆς Θεολογίας. Ἡ διαλεύκανση τῶν παλαιῶν συγκρούσεων, ἐνίοτε φυσικῶν, μεταξὺ χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἐπιστημῶν ἀποτελεῖ σπουδαῖο ποιμαντικὸ ἔργο. Μὲ τὴ μαρτυρία τους, οἱ ἐπιστήμονες ἢ οἱ φιλόσοφοι ποὺ συμβαίνει νὰ εἶναι καὶ αὐθεντικοὶ πιστοί, ἐπέδρασαν πάρα πολὺ. Προπαντὸς ὅμως πρέπει ἡ θρησκευτικὴ γλῶσσα καὶ ἡ λατρευτικὴ πράξη, νὰ ἐκφράζουν τὴν πλήρη ἀναγνώριση τῶν φυσικῶν πραγματικότητων ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ ἄλλα λόγια: ἡ θεολογία τῆς Δημιουργίας ὀφείλει νὰ ἐμβαθύνει στὸ συμβολικὸ τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ὁμιλεῖ καὶ ἐκφράζεται. Πρέπει οἱ ἄνθρωποι ν' ἀνακαλύπτουν συγκεκριμένα τὸ νόημα τῆς διάκρισης ἀνάμεσα στὸ ὑπερφυσικὸ τοῦ Θεοῦ ὁ ὁποῖος ἀποκαλύπτεται καὶ στὸ

φυσικὸ ἑνὸς κόσμου, ὅπου ὁ Θεὸς δὲν γίνεται ἀντιληπτός, θὰ μπορούσαμε μάλιστα νὰ ποῦμε: ὅπου ὁ Θεὸς κρύπτεται. Πρέπει οἱ ἄνθρωποι ν' ἀντιληφθοῦν, ὅτι αὐτὴ ἡ διάκριση δὲν εἶναι ἕνας καινούριος πλατωνικὸς δυαλισμὸς καὶ πὼς αὐτὴ ἡ διάκριση δὲν ἐμπεριέχει ὑποτίμηση τοῦ κόσμου. Ἐπηρεασμένη ἀπ' τὸ νεοπλατωνισμὸ ἢ πνευματικὴ φιλολογικὴ παραγωγή ἐπὶ αἰῶνες ἐπέμεινε στὴν ὑποτίμηση τοῦ κόσμου, τοῦλάχιστον στὴν λατινικὴ Δύση. Ἡ πόλωση ἀνάμεσα στὴν ἁμαρτία καὶ τὴ λύτρωση ἐπέτεινε ἀκόμα περισσότερο αὐτὴ τὴν τάση. Σήμερα, ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς συγχρόνων μας, πρέπει ν' ἀνακαλύψει ὅτι ἡ θεία ἀποκάλυψη καὶ ἡ θεία ἐνσάρκωση τοῦ Ἰησοῦ ἐξυψώνουν τὸ φυσικὸ κόσμον καὶ τοῦ προσδίδουν νέα διάσταση, χωρὶς νὰ ἀλλοιώνεται, νὰ ἐκμηδενίζεται, νὰ ὑποτιμᾶται ὁ κόσμος τῆς δημιουργίας, ὁ κόσμος τοῦ ἀνθρώπου.

2.2. Ὑπεράσπιση τοῦ δικαιώματος νὰ σκεπτόμαστε ἀπὸ μόνοι μας.

Μία ἀπὸ τὶς πιὸ συχνὲς ἀμυντικὲς ἀντιδράσεις ποὺ ἀκούει κανεὶς ἐκ μέρους τῶν ἀπίστων, εἶναι ὅτι θέλουν νὰ διατηρήσουν τὸ δικαίωμα νὰ σκέπτονται ἀπὸ μόνοι τους καὶ ὅτι ἀντιτίθενται σὲ κάθε δογματισμὸ. Ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψης, ἡ ἐλευθερία τοῦ Τύπου, ἡ ἐκδοτικὴ ἐλευθερία, ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ ἡ ἐλευθερία νὰ δηλώνεται κανεὶς ἄθρησκος, ἀνήκουν ἐπίσημα σήμερα στὰ θεμελιώδη δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου. Περιέργως, ὅμως, σύμφωνα μὲ τὴν συναισθηματικὴ ἀντίληψη τῆς πλειονότητος τῶν ἀπίστων, οἱ χριστιανικὲς Ἐκκλησίες ἐπιβάλλουν μιὰ καταπιεστικὴ αὐθεντία στὰ πνεύματα τῶν ἀνθρώπων, ὅταν διακηρῦσσουν αὐτὸ ποὺ ἡ παράδοση ὀνομάζει βασικὲς ἀλήθειες τῆς πίστεως. Ἔτσι σὲ μᾶς, ἕνας καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας ποὺ λέει ὅτι εἶναι θρησκὸς ἄθεος (un athée religieux), καὶ μὲ τὸν ὁποῖο διατηρῶ φιλικὲς σχέσεις, δήλωνε πρόσφατα στὸ ραδιόφωνο: «Ἀρνοῦμαι σὲ ὅποιαδήποτε αὐθεντία νὰ μοῦ ὑπαγορεύσει αὐτὸ ποὺ ὀφείλω νὰ σκεπτομαι γιὰ τὸ θεῖο». Περιέργη παρεξήγηση γιὰ ὅποιον ἔχει ἀκριβῆ γνώση τῆς χριστιανικῆς πίστεως· ἀλλὰ παρεξήγηση μὲ νόημα ἀπὸ ἀποψη ψυχολογικῆ!

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 81 τοῦ ὑπ' ἀρ. 4 τεύχους.

Έχει επίσης σημασία να δοῦμε πῶς χρησιμοποιοῦν τὸν ὄρο «δόγμα». Ἄγνοῶ μὲ ποιά ἔννοια χρησιμοποιοῦν σὲ σᾶς αὐτὸ τὸν ὄρο. Παρ' ἡμῖν, ἔξω ἀπὸ τὸν καθαρὸ θεολογικὸ χῶρο, ἀπὸ τὸ 17ο καὶ προπαντὸς ἀπὸ τὸν 18ο αἰῶνα, ἡ λέξις «δόγμα» πῆρε ὑποτιμητικὴν σημασίαν. Φέρνει στὸ νοῦ μὴ θρησκευτικὴ, φιλοσοφικὴ, πολιτικὴ, ἐπιστημονικὴ πεποίθησις, πὺ διατυπῶναι κανεῖς μὲ ἀξιωματικὸ καὶ μισαλλόδοξο τρόπο, καὶ πὺ θέλει νὰ ἐπιβάλλει στοὺς ἄλλους χωρὶς νὰ ἀφήσει περιθώρια γιὰ ἀμφιβολία, γιὰ ἐπαλήθευσις, γιὰ διάφευσις. Ἔτσι ὁ ὄρος δογματισμὸς ἀπέβη ψυχολογικὸ χαρακτηριστικὸ ἐνὸς τύπου προσωπικότητος. Μελετήθηκε, ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν Rokeach, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἀγωνίαν. Δὲ θ' ἀμφισβητήσω ὅτι ὑπῆρξε μερικὲς φορὲς καὶ ὑπάρχει ἐνίοτε στοὺς θρησκευτικοὺς ἰθύνοντες, στοὺς θεολογικοὺς ἢ ἀκόμα καὶ στοὺς ἀπλοὺς πιστοὺς, δογματισμὸς μὲ τὴν ψυχολογικὴ ἔννοια τοῦ ὄρου. Συνάντησα ἐπίσης στοὺς ἀπίστοις ἕνα ψυχολογικὸ δογματισμὸ σκληρὸ καὶ κλειστό, ἰδιαίτερα στοὺς μαχητικοὺς ἀθέους πὺ νοιάζονται περισσότερο νὰ ἐπιτεθοῦν στὴν θρησκείαν παρὰ νὰ προσθήσουν τὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψεως. Σύμφωνα ἄλλωστε μὲ τὶς ἐμπειρικὲς ἔρευνες, ὁ ψυχολογικὸς δογματισμὸς δὲν ἀποτελεῖ γνῶρισμα προσωπικότητος, πὺ χαρακτηρίζει τοὺς πιστοὺς ὡς πιστοὺς.

Ὁ ψυχολόγος δὲν ἔχει ὡς ἔργο νὰ ἐκφρασθεῖ ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἄλλὰ γιὰ νὰ κάνει τὶς ἔρευνές του, ὀφείλει νὰ ἐνημερωθεῖ σωστὰ σχετικὰ μὲ τὴν χριστιανικὴν πίστην. Λοιπὸν, αὐτὸ πὺ ἢ χριστιανικὴ παράδοσις ὀνομάζει «δόγματα» εἶναι οὐσιαστικὰ τὰ ἄρθρα τοῦ Πιστεύω, πὺ ὁμολογοῦν πίστην στὶς μεγάλες ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ. Γιὰ τὸν πιστὸ αὐτὰ τὰ δόγματα εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπαρκεῖς διατυπῶσεις θεῶν γεγονότων, καὶ ὄχι φιλοσοφικὲς θεωρίαι. Ὅμως, τὸ νὰ θεωρεῖς ἀληθινὴν τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, γιὰτὶ κατὰ τέτοιο θάταν δογματισμὸς μὲ τὴν ψυχολογικὴ καὶ ὑποτιμητικὴ ἔννοια τοῦ ὄρου; Κανεῖς δὲν θὰ κατηγορήσει γιὰ ψυχολογικὸν δογματισμὸν τὸν ἐπιστῆμονα πὺ καταφάσκει τὸ γεγονὸς τῆς ἐκρήξεως ἐνὸς ἀστρου ἢ τὰ γεγονότα τῆς ἐξέλιξεως. Ἄλλὰ πολλοὶ ἀπίστοι θεωροῦν ἐκ προοιμίου ὑποπτῆ τὴν πίστην στὰ δόγματα μὲ τὴν χριστιανικὴν ἔννοια τοῦ ὄρου ὡς ἐκπροσωπούσα μία στάσις δογματικῶν πνεύματος· ὑποπτεύονται τὶς ἐκκλησιαστικὲς ἀρχαὶ ὅτι θέλουν νὰ ἐπιβάλλουν μία θρησκευτικὴν ἰδεολογίαν. Ἡ ὑπόψις αὕτη ἔχει ἱστορικοὺς ἀλλὰ καὶ ψυχολογικοὺς λόγους.

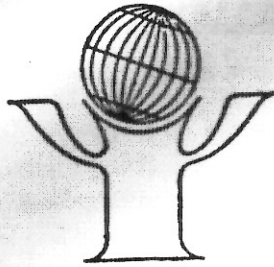
Αὕτη ἡ ἀρνητικὴ ἐρμηνεία πηγάζει ἀπὸ τὴν θετικὴν βούλησιν νὰ κρατήσουν τὴν θρησκείαν στὰ ὄρια τοῦ λόγου, ὅπως τὸ διετύπωσε ὁ Kant. Αὐτὸ σημαίνει στὴν πραγματικότητά, ὅτι δὲν δέχονται παρὰ μὴ θρησκείαν τῆς ὁποίας κυρίαρχος παραμένει ὁ ἄνθρωπος. Στὴν

αὐθεντίαν τῆς παράδοσις, τῶν βιβλικῶν κειμένων καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν ἀντιπαραθέτουν λοιπὸν αὐτὸ πὺ ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ ἀπὸ μόνος του νὰ σκεφθεῖ καὶ αὐτὸ πὺ μόνος του μπορεῖ νὰ γνωρίσει μέσα ἀπ' τὴν θρησκευτικὴν ἐμπειρίαν.

Ἡ πίστις εἶναι ἡ ἀποδοχὴ τοῦ χριστιανικοῦ μηνύματος. Δὲν εἶναι παράλογη, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ τὸ ἀντικείμενον λογικῆς ἐπαλήθευσις ἢ συναισθηματικῆς ἐμπειρίας πὺ νὰ μπορεῖ νὰ τὴν ἐγγυᾶται. Αὐτὸς ὁ ὁποῖος βρίσκεται ἐκτὸς καὶ πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνουν τὸ μήνυμα πὺ καλεῖ στὴν πίστην, ἔχει εὐκόλως τὸ αἶσθημα ὅτι θέλουν νὰ τοῦ ἐπιβάλλουν αὐταρχικὰ ἕνα ἀνθρώπινον τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ σκέπτεται τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ, μ' ἄλλα λόγια: ὅτι θέλουν νὰ τὸν ὑποτάξουν σ' ἕνα σύστημα δογματικὸ μὲ ψυχολογικὴ ἔννοια. Ἔτσι ὑπάρχουν ἄνθρωποι πὺ ὑποστηρίζουν ὅτι κάθε πίστις σὲ δόγματα ἀποτελεῖ ἀπόδειξις φατριακῆς στάσεως· ὀρισμένοι συγκρίνουν τὶς ἐκκλησίες μὲ τὴν πνευματικὴν δικτατορίαν τοῦ κομμουνισμοῦ. Αὐτὲς οἱ ἀπόψεις εἶναι προφανῶς πολεμικὲς· διερμηνεύουν ὅμως ἕνα πραγματικὸν φόβον, τὸν φόβον μήπως χάσουν τὸν πνευματικὸν καὶ συναισθηματικὸν ἔλεγχον τοῦ νοήματος τῆς ζωῆς τους. Πράγματι, τὸ νὰ δώσεις τὴν συγκατάθεσίν σου στὴν πίστην, σημαίνει ν' ἀρνηθεῖς νὰ διαφεντεύεις τὸ θεμελιῶδες μυστήριον τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς· θετικὰ: σημαίνει νὰ δεχθεῖς ὅτι ὁ Θεὸς, ὡς ὅπως ἕτερος, δηλώνει ὁ ἴδιος ποιὸς εἶναι καὶ ποῖδ' εἶναι τὸ σχέδιόν του γιὰ τὸν ἄνθρωπον· καὶ σημαίνει νὰ ἀποδεχθεῖς τὸ Θεὸν ὡς ἐκεῖνον πὺ δὲν εἶναι μόνον ἡ Ἀρχὴ τῆς ὑπάρξεως, ἀλλ' ἐπίσης ὡς αὐτὸν πὺ θέλει νὰ ὀλοκληρώσει τὴν ὑπαρξὴν θέτοντας ὄρους.

Διακρίνω λοιπὸν δύο ἐπίπεδα στὴν ψυχολογικὴ ἀντίθεσις ἐναντι τῆς χριστιανικῆς πίστεως ὡς πίστεως δογματικῆς. Στὸ συνειδητὸ ἐπίπεδον ὑπάρχει ἡ συναισθηματικὴ ἀπαρέσεια νὰ δεχθοῦν νὰ τοὺς ὑπαγορεύουν δογματικὲς πεποιθήσεις ἄνθρωποι πὺ ἐμφανίζονται ὡς ἀρμόδιοι νὰ ὀρίσουν τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεως. Σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ἐπίπεδον τοποθετεῖται ἡ μομφὴ γιὰ ψυχολογικὸν δογματισμὸν. Σ' αὐτὸ ἐπίσης τὸ ἐπίπεδον ἔχουν τὴν σημασίαν τοὺς οἱ θύμισες σκοταδιστικῶν στάσεων τῆς Ἐκκλησίας. Ἀναφέρουν ἐπὶ παραδείγματι συνέχεια τὴν καταδίκη τοῦ Γαλιλαίου. Εἶναι βέβαιον ὅτι ἀπ' τὴν πλευρὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, ἢ εὐθύνῃ γιὰ τὴν διάσωσιν τῆς δογματικῆς πίστεως ἔχει ὀδηγήσει πάντα σὲ μία δογματικὴν ψυχολογικὴν στάσιν, σὲ μία στάσιν καταπιεστικὴν ἀπέναντι στὴν φιλοσοφικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἔρευνα, ἰδιαίτερα δὲ στὶς ἐπιστῆμες τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι εἶναι πολὺ σημαντικὸν οἱ ὑπεύθινοι χριστιανοὶ νὰ ἐνθαρρύνουν μὲ ἐμπιστοσύνην τὴν ἔρευνα.

(Συνεχίζεται)

Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΑΠΙΣΤΙΑΣ*

Τοῦ κ. ANTOINE VERGOTE, Ὁμοτ. Καθηγ. τῆς Ψυχολογίας
τῆς Θρησκείας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Λουβραίν (Βέλγιο)

Κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ πρῶτο ἐπίπεδο αὐθόρμητης ἀντίθεσης στὴν πίστη τοῦ χριστιανικοῦ Πιστεύω, ὑπάρχει μία πιδ κρυφὴ ἀντίσταση, τὴν ὁποία δὲν ἐπισημαίνουν οἱ κοινωνιολογικὲς ἔρευνες ποὺ ὁμως ἐκδηλώνεται ὅταν ἔχει ἤδη προηγηθεῖ μιὰ κάποια ἐργασία διασάφησης: εἶναι ἡ δυσφορία ποὺ αἰσθάνεται κανεὶς νὰ ἐγκαταλείψει τὸν ἔλεγχο πάνω στὸ βαθύτερο νόημα καὶ στὸν τελικὸ προορισμὸ τῆς προσωπικῆς του ὑπαρξῆς. Τὸ νὰ πιστέψεις στὸ Θεὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ σημαίνει νὰ δοθεῖς μέσα ἀπὸ μιὰ πράξη ἐμπιστοσύνης. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν ἀκαθόριστη θρησκευτικότητα καὶ στὴν καθορισμένη πίστη. Ὁ ἄπιστος ποὺ λέει ὅτι θρησκευεῖται ἐπειδὴ ἔχει τὴν ἐμπειρία ἐνὸς θεοῦ μυστηρίου τοῦ κόσμου διατηρεῖ ἀκόμα τὸν ἔλεγχο πάνω σ' αὐτὴ τὴν ἐμπειρία. Ἡ πίστη ὁμως σημαίνει: νὰ ἐμπιστευθεῖς τὸν ἑαυτὸ σου σ' ἓνα προσωπικὸ Ἐτερον, κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα. Πιστεύω θὰ πεῖ νὰ ὁμολογήσεις ὅτι εἶσαι ἓνα ριζικὰ ἀνεπαρκὲς ὄν, θὰ πεῖ νὰ ἀρνηθεῖς τὴν ἐπάρκεια, θὰ πεῖ νὰ ἀναγνωρίσεις ὅτι ὁ Θεὸς κατέχει τὴν κυρίαρχη θέση σὲ σχέση μὲ τὴν ὑπαρξῆ. Ὁ πιστὸς ὁ ὁποῖος, λόγῳ τῆς παιδείας

του καὶ τοῦ πολιτισμικοῦ καὶ κοινωνικοῦ του περιγύρου, εἶναι στερεῶς ριζωμένος στὴν πίστη του, δὲν βιώνει, ἀναμφίβολα, ὅλα αὐτὰ παρὰ σὲ ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις: ὅταν τὸν χτυπᾷ ἐξαίφνης τὸ πένθος ἐνὸς ἀγαπημένου ἢ μιὰ σοβαρὴ ἀρρώστια· πιδ σκληρὰ ἀκόμα ὅταν τὸν διώκουν γιὰ τὴν πίστη του. Μὰ ὁ ἄπιστος ποὺ βρίσκεται ἐκτὸς καὶ ποὺ προβληματίζεται λίγο - πολὺ σοβαρὰ γύρω ἀπὸ τὴν πίστη, προκαλοῦμενος ἐν προκειμένῳ ἀπὸ μελέτες, συζητήσεις ἢ ἀπὸ ψυχολογικὲς ἔρευνες βάθους, αἰσθάνεται ξεκάθαρα τὴν ψυχολογικὴ σύγκρουση ποὺ μόλις περιγράψαμε.

2.3. Ἀπόρριψη αὐτοῦ ποὺ βιώνεται ὡς παιδισμὸς.

«Δὲν ἔχω ἀνάγκη θρησκείας», εἶναι φράση μὲ τὴν ὁποία οἱ ἄπιστοι ἐξηγοῦν καὶ δικαιώνουν κατὰ κανόνα τὴ στάση τους. Ἐκ νέου, ὡς ψυχολόγος δὲ θέτω ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν εὐλικρίνεια τῆς ἀπάντησης αὐτῶν τῶν ἀτόμων, ἀλλὰ κρίνω ὅτι πρέπει νὰ τὴν ἐρμηνεύσουμε.

Τί θὰ πεῖ: θρησκεία ποὺ τὴν ἔχω ἀνάγκη; Εἶναι φονκτιοναλιστικὴ θρησκεία, θρησκεία ποὺ ὀρίζεται ἀπὸ τὰ ὅσα κάνει γιὰ τὶς ἀνθρώπινες ἀνάγκες. Γιὰ νὰ τὸ ποῦμε μ' ἓνα διαφορετικὸ ἀκόμα τρόπο: εἶναι θρησκεία τῆς ὁποίας τὸ νόημα συνίσταται στὸ νὰ εἶναι χρησιμὴ στὶς προσπάθειες ἐκεῖνες ποὺ θεωρεῖ ὁ ἄνθρωπος ὅτι εἶναι οἱ ἐν τῷ κόσμῳ προσπάθειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ σκέψη μου πάει στὶς ἀκόλουθες προσπάθειες: νὰ κρατηθεῖ στὴ ζωὴ καὶ νὰ ἐξασφαλίσει ἓνα ἐπίπεδο ἐπαρκῶς εὐμάρειας· νὰ διαφυλάξει ἢ νὰ ἀνακτήσει τὴν ὑγεία· νὰ διάγει βίον φιλόφρονος ἠθικότητας· νὰ δέχεται τὸ εὐθραυστο τοῦ σώματος καὶ τὸ γῆρας· νὰ δέχεται τελικὰ τὸ θάνατο· νὰ εἶναι θαρραλέος στὶς δοκιμασίες καὶ νὰ ἀνθίσταται ἔτσι στὸν πειρασμὸ τῆς αὐτοκτονίας. Μὲ μία λέξη: ὅτι εἶναι καθαρὰ ἀνθρώπινο. Τὰ ἄτομα ποὺ ἀπαντοῦν ὅτι δὲν ἔχουν ἀνάγκη θρησκείας, ἀποδίδουν λοιπὸν οὐσιαστικὰ στὴν θρησκεία τὴν ὑποχρέωση νὰ καλύψει τὴν ἔλλειψη ἰκανότητας νὰ ἐκπληρώσουν αὐτὸ ποὺ ἓνα ὄριμο ἄτομο ὀφείλει κανονικὰ νὰ μπορεῖ νὰ ἐκπληρώσει ἀπὸ μόνο του μὲ τὴν τεχνικὴ (ιατρικὴ, ἀγροτικὴ) καὶ μὲ τὴν ἠθικὴ μόρφωση. Λέγοντας: «δὲν ἔχω ἀνάγκη θρησκείας», ἐννοοῦν λοιπὸν ὅτι τὸ νὰ εἶσαι θρησκός αὐτὸ σημαίνει ψυχολογικὴ παιδικότητα. Σκέπτονται λοιπὸν: ἡ θρησκεία εἶναι καλὴ γιὰ ὁ-

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 99 τοῦ ὑπ' ἀρ. 5 τεύχους.

θέορτα, ἀλλὰ γιὰ πρόβλεψη τελέσεως Προηγιασμένης, λόγῳ τοῦ ὅτι οἱ ἅγιοι αὐτοί, Πρόδρομος καὶ Τεσσαράκοντα, ἐορτάζοντο κατ' ἐξαίρεση κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τεσσαρακοστῆς. Παρόμοια, ὄχι ὁμως ἀκριβῶς ἢ ἴδια, εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ ἐσπερινοῦ τῆς ἐορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ὄχι τῆς παραμονῆς ἀλλὰ τῆς ἰδίας ἡμέρας τῆς ἐορτῆς. Κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτη τάξη, καὶ κατὰ τὴν ἐορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἐτελεῖτο Προηγιασμένη, γι' αὐτὸ καὶ κατ' αὐτόν, ἐνῶ ἡ ἐορτὴ ἀποδίδεται αὐθημερόν, προβλέπονται τροπάρια τῆς ἐορτῆς καὶ μάλιστα δύο ἀναγνώσματα (τῆς Ἐξόδου καὶ Παροιμιῶν), εἰδικὰ ἐπιλεγόμενα γιὰ τὸ θέμα τῆς ἡμέρας. Ὁ ἐσπερινὸς ὁμως αὐτὸς κατὰ τὴν νεωτέρα τάξη ἔχει ἐνσωματωθεῖ στὴν ἀκολουθία τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ, τοῦ ὁποίου ἡ σύναξη τὴν 26ῆ Μαρτίου ἐπέχει, ὅπως εἴπαμε, θέση μεθεόρτων τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

σους είναι αδύνατοι, όπως είναι τα παιδιά. Η θρησκεία έχει παιδαγωγική λειτουργία και το παιδί τη χρειάζεται, σκέπτονται, γιατί πρέπει να αισθάνεται βοηθούμενο και προστατευόμενο από ένα παντοδύναμο πατέρα και μία ουράνια μητέρα. Έτσι βλέπουμε συνεχώς άπιστους να εμπιστεύονται τα παιδιά τους στην ένορσία ή στην ιδιωτική χριστιανική εκπαίδευση για να τους δώσουν θρησκευτική παιδεία.

Σ' αυτή τη συνάφεια, θα μπορούσαμε να αναλύσουμε ένα απ' τα βιβλία που άφιέρωσε ο Freud στη θρησκεία, εκείνο στο οποίο έδωσε το χαρακτηριστικό τίτλο: **Το μέλλον μιάς αὐταπάτης**. Όποιος έχει μία κάπως σοβαρή πληροφόρηση για τη θρησκεία θα βρει το μικρό αυτό βιβλίο επιφανειακό. Είναι ωστόσο ένα βιβλίο που γνώρισε στην αρχή μεγάλη δημοτικότητα. Ο Freud αναπτύσσει εκεί μέσα την άποψη, ότι η θρησκεία είναι αὐταπάτη που δημιουργήθηκε από επιθυμίες και από παιδικές παραστάσεις. Ο Θεός - Πατέρας είναι η μεγεθυμένη και εξιδανικευμένη εικόνα του πατέρα, όπως τον βλέπει το παιδί. Διατηρώντας αυτή την εικόνα του Θεού - Πατέρα, η θρησκεία παρέχει ένα βαθύ αίσθημα ασφαλείας στη ζωή. Πράγματι, με τον τρόπο αυτό θα μπορούσε να υπάρχει πάντα ένας παντοδύναμος πατέρας, που θα μάς έσωζε απ' την όδυνή και την άρρώστια, που θα έκανε το χωροφύλακα και θα τιμωρούσε τους κακοποιούς. Αυτό είναι που ονομάζω: θρησκεία των ανθρώπινων αναγκών.

Στο τελευταίο συνέδριο των ευρωπαϊκών ψυχολόγων της θρησκείας, μία από τις συχνά χρησιμοποιούμενες έννοιες ήταν η έννοια της θρησκευτικής ώριμότητας, στα αγγλικά *mature religion*. Προς μεγάλη μου έκπληξη, η έννοια αυτή δεν θεμελιώθηκε ποτέ πάνω σε θεωρητικά έρεϊσματα. Ήταν για πολλούς ψυχολόγους έννοια με προφανή σημασία και έννοια έκπροσωπούσα ένα αναμφίλεκτο κανόνα αξιολόγησης τρόπων θρησκευτικότητας και πίστης. Έτσι, στη διάρκεια πολλαπλών παρεμβάσεων, η θρησκευτική ώριμότητα αντιπαραβλήθηκε μερικές φορές προς την πίστη σε προσωπικό Θεό, άλλοτε προς την πίστη στην άσταση και άλλοτε πάλι προς την εμπιστοσύνη στις ικετήριες προσευχές κ.λπ. Η χρήση του όρου «ώριμότητα» είχε τόσο λίγο γίνει αντικείμενο στοχασμού, είχε τόσο λίγο δουλευτεί ψυχολογικά, ήταν τόσο δογματική με ψυχολογική έννοια, ώστε στο τέλος τους είπα πως αυτός ο όρος απέβη ή ιερή αγελάδα για κάποιους ψυχολόγους της θρησκείας χωρίς θρησκεία. Υπονοούσαν πράγματι πάντα ότι το «ώριμότητα» αντιτίθεται στο «παιδικό» (παιδιάστικο). Η χρήση του όρου της ώριμότητας έχει λοιπόν σημασία διά τον φόβον του παιδισμού στο χώρο της θρησκείας.

Αυτός ο φόβος είναι απόλυτα χαρακτηριστικός της δυτικής Ευρώπης. Δεν υπάρχει στον ίδιο βαθμό στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου αναγνωρίζουν στη

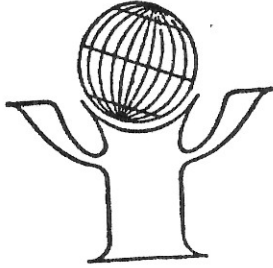
θρησκεία μία σημαντική θέση στο χώρο της διανόησης και στην σφαίρα της δημόσιας ζωής. Αυτός ο φόβος του παιδισμού εκφράζεται φυσικά μέσα από τη συλλογική ιστορία και την ιστορία των ατόμων. Στους πολιτισμούς οι οποίοι προηγούνται του κριτικού πνεύματος, που διαμορφώθηκε από τις φυσικές έπιστήμες και τις έπιστήμες του ανθρώπου, τα άτομα πιστεύουν πιδ εύκολα στα δογματικά γεγονότα που προτείνει η χριστιανική θρησκεία, όπως στην παρουσία της Θείας Προνοίας που παρεμβαίνει στην καθημερινή ζωή και που ενεργεί στην διαμόρφωση του κόσμου και του ανθρώπου. Κατά τον ίδιο τρόπο το παιδί, πριν τη διαμόρφωση της ενεργητικής και κριτικής σκέψης, γύρω στα 11 με 12 χρόνια, δεν δυσπιστεί ως προς τη θρησκεία. Η συλλογική και ατομική ιστορία καταλείπουν έτσι τη θύμηση μιάς άφελους προδιάθεσης που έχουμε να πιστεύουμε σε υπερφυσικές ενέργειες. Μέσω αυτής της θύμησης, η χριστιανική πίστη συνδέθηκε με την παιδική πίστη.

Βέβαια, ο ώριμος και πληροφορημένος πιστός ξέρει να κάνει τις δέουσες διακρίσεις. Σύμφωνα όμως με τις παρατηρήσεις μου, η έφηβεία και η νεανική ηλικία, συνδέονται σχεδόν πάντα με μία εποχή κρίσεως στον τομέα της πίστης, κρίσεως ή όποια πρέπει να διανυθεί και η όποια καταλήγει είτε σε μία πιδ βέβαιη πίστη, είτε σε μία άπιστία, πρόσκαιρη ή όριστική. Δεν είναι εν τούτοις τυχαίο ότι η έφηβεία παρ' ήμιν, είναι η ηλικία κατά την όποια ένας πολύ μεγάλος αριθμός νέων αναθρεμμένων χριστιανικά έγκαταλείπει τη θρησκευτική πρακτική και συχνά και αυτή την πίστη.

2.4. Φόβος και άρνηση της ναρκισσιστικής αὐταπάτης.

Παίρνω τον όρο του ναρκισσισμού με την έννοια που του έδωσε ο Freud, απηχώντας τον έλληνικό μύθο που φυσικά γνωρίζετε. Η θέση του Freud είναι ουσιαστικά η ακόλουθη: κάποια στιγμή η ψυχολογική ζωή του μικρού παιδιού, που συγκροτείται από διάσπαρτα συναισθήματα και διάσπαρτες αντιδράσεις, ένοποιείται «μέσω μιάς καινούργιας ψυχικής ενέργειας», της ενέργειας του παιδιού που παίρνει τον έαυτό του ως αντικείμενο αγάπης. Το παιδί γίνεται τότε ένα έγώ το όποιο αυτοσυνειδητοποιείται ως έγώ στο γεγονός της αυτοαγάπης του. Οφείλουμε βέβαια να προσθέσουμε: εις απάντηση της αγάπης που νοιώθει να του εκδηλώνουν οι γονείς. Έτσι η αγάπη για τον έαυτό μας ή ο ναρκισσισμός, δεν είναι για το Freud ψυχική ασθένεια, αλλά διαδικασία συστατική του προσώπου και διαδικασία ή όποια παραμένει θεμελιακή για τη συγκρότηση του προσώπου ως υποκειμένου, ως έγώ. Μπορώ να υπενθυμίσω εδώ το λόγο του Ευαγγελίου: «αγάπα τον πλησίον σου ως σεαυτόν» το «ως σεαυτόν» άπληχει ένα υγιή ναρκισσισμό.

(Συνεχίζεται)

Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΑΠΙΣΤΙΑΣ*

Τοῦ κ. ANTOINE VERGOTE, Ὁμοτ. Καθηγ. τῆς Ψυχολογίας
τῆς Θρησκείας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Λουβραίν (Βέλγιο)

Γιὰ νὰ εἰσηγηθῶ, λοιπόν, αὐτὸ ποὺ ἀποκαλῶ φόβο τῆς ναρκισσιστικῆς αὐταπάτης, θὰ διαβάσω ἕνα εὐ-γλωττο κείμενο τοῦ Freud, ἀπὸ τὴν 18ῃ διάλεξη τῆς **Εἰσαγωγῆς στὴν ψυχανάλυση**. «Στὸ διάβα τῶν αἰῶνων ὁ ἀφελῆς ἀνθρώπινος ναρκισσισμὸς δέχτηκε δύο μείζονα πλήγματα ἐκ μέρους τῶν ἐπιστημῶν. Τὸ πρῶτο ἔγινε ὅταν ἔμαθαν ὅτι ἡ γῆ μας δὲν εἶναι τὸ κέντρο τοῦ σύμπαντος, ἀλλὰ ἀπλῶς καὶ μόνο ἕνα ἐλάχιστο κομμάτι ἐνὸς κοσμικοῦ συστήματος τοῦ ὁποίου τὴν ἔκταση μόλις μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε... Τὸ δεύτερο πλήγμα δόθηκε ὅταν ἡ βιολογικὴ ἔρευνα κατέστρεψε τὴν ὑποτιθέμενη προνομιοῦχο θέση τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὴ δημιουργία καὶ ἀπέδειξε τὴν ἐκ τοῦ ζώου καταγωγή του. Ἡ ἀνθρώπινη ὁμως μεγαλομανία θὰ ὑποστῇ τὸ τρίτο καὶ μεγαλύτερο πλήγμα τῆς ἀπὸ τὴ σύγχρονη ψυχολογικὴ ἔρευνα, ἔρευνα ἢ ὁποία ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ἀνθρώπος δὲν εἶναι κύριος οὔτε μέσα στὸ ἴδιο του τὸ σπίτι...». Μποροῦμε νὰ ἀπαντήσουμε στὸ Freud πῶς ὁ ἀνθρώπος ἀντλήσει μία νέα ναρκισσιστικὴ ικανοποίηση, ἀπ' τὴ συνείδηση ὅτι εἶναι ἢ πῶς προχωρημένη κορυφὴ τῆς ἐξελίξεως. Παραμένει ὡστόσο τὸ γεγονός ὅτι ὁ σύγχρονος ἀνθρώπος αἰσθάνεται οἰονεὶ χαμένος μέσα στὸ ἀχανὲς σύμπαν τῶν ἑκατομμυρίων ἑκατομμυρίων ἀστρῶν καὶ πλανητῶν ἔχει ἐπίσης τὴν αἴσθηση ὅτι εἶναι ὁ τυχαῖος καρπὸς φυσικῶν διεργασιῶν ποὺ διήρκεσαν δισεκατομμύρια χρόνια. Τὸ νὰ πιστεύει συνεπῶς ὅτι ἕνας Θεὸς Δημιουργὸς καὶ Προνοητῆς, ἐνδιαφέρεται προσωπικῶς γι' αὐτόν, τοῦ φαίνεται πολὺ ναρκισσιστικὴ αὐταπάτη. Βέβαια, ὅταν ὁ ἀνθρώπος ἀγαπᾷ κάποιο πρόσωπο, τὸ πρόσωπο αὐτὸ μοιάζει νὰ ἔχει μοναδικὴ ἀξία. Καὶ ὁ ἀνθρώπος ἐπιθυμῇ νὰ ἀγαπᾶται ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἕνα ἐλάχιστο τίποτα στὸ ἀπειρο σύμπαν. Διότι, στὸ χῶρο τῆς ἀγάπης, ξεπερνᾷ κανεὶς τὶς φυσικὲς κατηγορίες σκέψης καὶ ἀξιολόγησης. Ὅταν ὁμως πρόκειται γιὰ τὸ Θεό, πολλοὶ ἀνθρώποι στὶς χῶρες μας ξαναχρησιμοποιοῦν ἀνθρώπινα τὶς κατηγορίες τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Σκέπτονται τότε τὸ Θεὸ ὡς οὐδέτερο μᾶλλον ἀπρόσωπη ἀρχὴ τοῦ ἀπείρου κόσμου. Στὴ λειτουργικὴ λατρεία καὶ στὴν προσωπικὴ προσευχὴ ὁ πιστὸς ξεπερνᾷ αὐτὸ τὸν τρόπο σκέψης. Ὁ ἀπιστος ὁμως ποὺ βλέπει τὴν πίστη μὲ οὐδέτερο τρόπο, ἐκ τῶν ἔξω, ἔχει τὸ αἶσθημα ὅτι πιστεύοντας θὰ γινόταν θύμα τῆς ναρκισσιστικῆς αὐταπάτης.

Κατακλείδα

Θὰ μπορούσαμε νὰ ἀναλύσουμε καὶ ἄλλα ἀκόμα κίνητρα ποὺ στηρίζουν νοητικὰ καὶ συναισθηματικὰ

τὸν ἀπιστο στὴν ἀντίθεσή του πρὸς τὴν πίστη ὅπως: τὴ διαμαρτυρία ἐναντία στὴν ὑπερτόνιση τῆς ἀμαρτίας, ὑπερτόνιση ποὺ μοιάζει νὰ καταλύει τὴν ἀγάπη γιὰ τὴ ζωὴ ἢ ἀκόμη: τὴν ιδέα ὅτι οἱ ἀνθρώποι δὲν εἶναι θρησκοὶ παρὰ διατὶ ἀγωνιοῦν πρὸ τοῦ θανάτου...

Νομίζω ὅτι παρουσίασα τοὺς σημαντικότερους λόγους. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ βαρῦτητα τῶν λόγων ποικίλλει ἀνάλογα μὲ τὸ περιβάλλον, τὶς ἡλικίες, ἀκόμα καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν ἀτομικὴ ἱστορία τοῦ καθενός. Ἡ ψυχολογία τῆς ἀπιστίας σχετίζεται μὲ τὴν ψυχολογία τῆς θρησκευτικῆς πίστεως.

Γιὰ νὰ κατακλείσω, θὰ ἤθελα νὰ ἐπιμείνω συνοπτικὰ σὲ δύο σημεία:

1ο. Αὐτὸ ποὺ παρουσιάστηκε ἐδῶ ὑφίσταται ἐπίσης ὡς ὀρίζοντας καὶ στὶς θρησκευτικὲς ἀμφιβολίες πολλῶν πιστῶν. Στὸν πλουραλιστικὸ πολιτισμὸ μας, ἡ πίστη εἶναι πάντα ἢ προοδευτικὴ κατάληξη ἀμφιβολιῶν γύρω ἀπὸ τὴν πίστη. Ὅποιος γεύτηκε κάτι τέτοιο, κατανοεῖ καλύτερα ὅτι ἡ ἀπιστία κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο εἶναι ἢ κατάληξη μᾶς σύγκρουσης ἢ εἶναι ἢ ἀπόφαση ποὺ ἀναιρεῖ τὴ σύγκρουση, ἀπαλείφοντας τὸν ἕνα πόλο τῆς σύγκρουσης: τὸν θεϊκὸ πόλο. Συχνὰ λύνουν τὴ σύγκρουση ἀνάγοντας τὸ «Θεὸ» σ' ἕνα οὐδέτερο θεῖο, ἀπρόσωπο, ἀρχὴ ἐνδογενῆ τοῦ κόσμου.

2ο. Ὑπάρχει ψυχολογία τῆς ἀπιστίας ὅπως ὑπάρχει ψυχολογία τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, διότι, στὴν ἀπιστία ὅπως καὶ στὴν πίστη, ἐμπλέκεται ὁ ἀνθρώπος μὲ τὶς ἐπιθυμίες του, τὶς ἀγωνίες του, τὴν αὐτοαγάπησή του, τὶς συναισθηματικὲς του προσκολλήσεις, τὶς συναισθηματικὲς του ἀλλοργίες, ὅπως καὶ μὲ τὴ διάνοιά του. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἢ πίστη εἶναι ζωὴ καὶ ὁδὸς ζωῆς ποὺ ἔχουμε νὰ διανύσουμε.

Μία σπουδαιότατη ἐφαρμογὴ γιὰ τὴν Ποιμαντικὴ εἶναι λοιπὸν αὐτὴ ἐδῶ: Πρέπει νὰ δημιουργοῦμε ἐλευθερία ὥστε νὰ αὐτοκαταφάσκει κανεὶς σταδιακά. Ὅποια καὶ ἂν εἶναι ἡ κατεύθυνση ποὺ παίρνουν τὰ ἄτομα, τὸ σημαντικό εἶναι, σ' αὐτὸ τὸ χῶρο, ὅπου ἐμπλέκονται προσωπικὰ, νὰ μποροῦν νὰ φθάσουν σὲ κάποια ἔνδον σαφήνεια καὶ τοιουτοτρόπως καὶ στὸ σεβασμὸ μᾶς διαφορετικῆς ἀπ' τὴ δική τους τοποθέτησης.

Γενικά, ὑπάρχει ψυχολογία, ἐπειδὴ ὁ ἀνθρώπος εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ λόγος. Αὐτὸ τὸ παραπάνω μποροῦμε νὰ τὸ ποῦμε: παράλογο. Προτιμῶ νὰ πῶ: διευρυμένος λόγος. Ἐὰν ὁ εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης εἶπε: ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, ἢ πίστη καὶ ἢ ἀπιστία εἶναι ἐξίσου τῆς τάξεως τῆς ἀγάπης, καὶ ὄχι μόνο τοῦ ἀντικειμενικοῦ λόγου.

(Τέλος)

Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 111 τοῦ ὑπ' ἀρ. 6 τεύχους.